

MENS EN WERELD

Dr. J. Spaander, directeur van het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid, heeft onlangs een voordracht gehouden voor de Amsterdamse Universiteits-Vereniging over het onderwerp „Leven, werken en denken in het atoomtijdperk”.

De rede van dr. Spaander was instructief van het begin tot het einde zowel voor degenen die hun hoop gevestigd hebben op de „wenken voor de bescherming van uw gezin en uzelf” van de Minister van Binnenlandse Zaken, als voor degenen die bedoelde enveloppe beschouwen als een voorbehoedmiddel met een gat erin.

Enkele van die gedachtengangen mogen hier aan de rede worden ontnomen.

In het prehistorische tijdperk maakte de mens voor wapens en werktuigen gebruik van steen, zodat we met betrekking hiertoe spreken van het steentijdperk. Daarna kwam historisch het metaaltijdperk, gedurende hetwelk voor wapens en werktuigen metaal werd aangewend. In dezen zin maken wij in het huidige tijdsgewricht de overgang van het atoomtijdperk naar het atoomtijdperk. Een nieuwe cultuurhistorische periode is aangeboden.

De vrees voor het nieuwe, de angst voor het onbekende, speelt in de psyche van iedere mens een rol. Er is geen enkele zekerheid dat de atoomwapens in de toekomst niet zullen worden gebruikt. Maar ook de heilzame gevolgen van de atoomenergie bij aanwending voor vreedzame doeleinden moeten aandacht verkrijgen. Met toeneming van de ioniserende stralen zal de bevolking worden geconfronteerd in het atoomtijdperk. Naast de natuurlijke achtergrondstraling komt nu de straling van de industriële toepassing en het medisch gebruik. Het ziet er niet naar uit dat deze situatie niet kan worden beheerst en het moet mogelijk zijn te leven en te werken in het atoomtijdperk. De mens zal deze uitdaging moeten beantwoorden. Overwinning van de angst is daarbij eerste voorwaarde voor geestelijke gezondheid.

De inzet van het menselijk bewustzijn kan geen elektronisch brein ons uit handen nemen. In steentijdperk, metaaltijdperk en atoomtijdperk is er de vrijheid van de mens.

Ruimtevaart?

Naar mijn stellige overtuiging is ruimtevaart, d.w.z. bemande ruimtevaart, onmogelijk en het streven ernaar zinloos.

Onmogelijk, en Gagarin en Titow dan, en nu weer Glenn?... Zij hebben zich niet verder dan ongeveer 400 km van de aarde verwijderd; dat is, in de verhoudingen van een globe van 20 cm middellijn, slechts enkele millimeters. Men noemt deze moedige jonge mannen thans „astronauten”, d.w.z. sterrevarenders, maar een schip dat zich in de haven van Amsterdam ééndertigste millimeter verplaatst, zal men hierom toch geen Indiëvaarder noemen! En toch is de verhouding van ééndertigste millimeter tot de afstand van het voormalige Nederlands-Indië dezelfde als die van vierhonderd kilometer tot die van een zeer nabije ster. Het in de onmiddellijke nabijheid van de aarde rondcirkelen kan men dan ook geen ruimtevaart noemen. De kleinste mogelijke ruimtevaart is een reis naar de maan en terug. En zelfs deze is onmogelijk.

Men moet hierbij wel onderscheiden. Er zijn volstrekt onmogelijke dingen, omdat zij rechtstreeks indruisen tegen de wetten der natuur; zo bijv. een *perpetuum mobile*, of het veranderen van een koe in een paard. Maar daarnaast zijn er ook onmogelijkheden in een andere zin. Prof. Hans Thirring uit Wenen noemt in dit verband het afgraven van de Alpen: dit ware geenszins in strijd met de wetten der natuur, dat is duidelijk. Niettemin mag men een voornemen daartoe gerust onverwezenlijkbaar noemen. Want het is een economisch onmogelijk en zinloos plan. Een tweede voorbeeld van een in deze zin onmogelijk plan is een reis naar het middelpunt van de aarde; geen enkele natuurwet verzet zich hier tegen. Niettemin mag men zulk een reis stellig zinloos en onmogelijk noemen. En men kan een reis naar de maan als geheel gelijksoortig hiernaast stellen.

Wie zich werkelijk de moeite getroost de verschillende fasen van een reis heen-en-terug naar de maan te analyseren op de basis van vaststaande raket-technische en astronomische feiten en gegevens, zal de zinloosheid en onmogelijkheid in deze zin van zulk een reis ten volle ervaren. De beide knelpunten, n.l. ten eerste het behouden landen op de atmosfeerloze maan, en ten tweede de lancering van de raket op de maan voor de terugreis naar de aarde (zonder de bijna onuitputtelijke hulpmiddelen en de honderdtallen specialisten van een lanceerbasis op aarde, zoals die op Cape Canaveral, en onder omstandigheden die vloekwaardig onmenselijk zijn) doen de onmogelijkheid in deze zin zelfs tot de volstrekte onmogelijkheid naderen.

Een reis met mensen naar de maan zal dan ook niet plaatshebben en zelfs niet in ernst worden beproefd, ondanks alles wat de koude-oorlog-propaganda dienaangaande nog van jaar tot jaar aan de goedgelovige lezers van een ten dele slaafse pers zal gelieven op te dissen.

En ook een reis naar de planeten Mars of Venus zal niet worden ondernomen. Ook daar liggen de onmogelijkheden, ten dele weer van andere aard, opgestapeld. Over de andere planeten van ons zonnestelsel wordt zelfs door de goedgelovigen niet gesproken.

Het is waarlijk geen wonder, dat zelfs een kortstondig verblijf van mensen op de andere hemellichamen van ons zonnestelsel niet mogelijk is. De mens is een kind van deze aarde; met talloze banden is hij aan Moeder Aarde gebonden. Gedurende een evolutie van honder-

door prof. mr. dr.
G. van den Bergh

den miljoenen jaren heeft het leven op aarde zich aan aardse verhoudingen en omstandigheden aangepast, in duizenderlei opzicht. Een vis kan veel gemakkelijker leven buiten het water dan een mens los van de aarde.

En wat andere planeten van andere zonnestelsels in de kosmische ruimte betreft, ze zijn er stellig, en in een aantal van biljoenen. Onder hen zullen talloze „levenseenheden” voorkomen. Maar ze zijn voor altijd onbereikbaar, omdat de afstanden zelfs met de grootst bereikbare snelheden onoverbrugbaar zijn. Zou de hoogste thans bereikbare snelheid (ongeveer veertigduizend kilometer per uur) nog verduizendvoudigd kunnen worden, dan zou een reis naar een planeet van de dichtst bij ons staande ster nog meer dan honderd jaren vergen! En een ster, die men aldus in duizend jaar bereikt (met die duizendvoudige snelheid) is ook nog een dichtbijzijnde ster. Wanneer wij ons eigen sterrenstelsel verlaten en ons zuster-sterrenstelsel (dat van *Andromeda*), eigenlijk onze naaste buur in het heelal, willen bezoeken, dan hebben we met die duizendvoudige snelheid ongeveer vijftig miljoen jaren nodig om die buur te bereiken. En er kan bewezen worden, dat ook die duizendvoudige snelheid volstrekt onverwezenlijkbaar is!

Bemane ruimtevaart buiten ons eigen zonnestelsel is dan ook indiscutabel; een zinnige gedachtenwisseling daarover is niet mogelijk.

(slot op pagina 6)

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
17e jaargang no. 7 - 21 april 1962

Kritisch allerlei

UIT het veertiendaags gemeenteblad van Kerk en Wereld, Contact, nemen wij het volgende berichtje over:

„De classicale vergadering van Doorn (uiterst rechtzinnig) heeft in een brief aan het breed moderamen van de generale synode der Nederlands-hervormde kerk, gedateerd 15 februari 1962, geprotesteerd tegen de beslissing van de synode inzake het verzoek van het Humanistisch Verbond betreffende verruiming van artikel 41 van het ontwerp van wet tot regeling van het voortgezet onderwijs. Hoewel de synode geen adhesie betuigt heeft aan dit verzoek, heeft ze toch uitgesproken, „dat aan de verwerkelijking van het voorstel van het Humanistisch Verbond geen moeilijkheden in de weg worden gelegd”. De classis meent, dat de kerk er op geen enkele wijze aan kan meewerken, dat aan het Humanistisch Verbond door middel van een wetswijziging gelegenheid gegeven wordt, haar overtuiging in de van de overheid uitgaande openbare school in te dragen. „Integendeel, krachtens haar roeping zal zij juist zich daartegen moeten verzetten.”

Zou de classis-Doorn zich wel eens afgevraagd hebben, wat het woord openbaar in openbare school eigenlijk betekent? Of zou men het liefst Simon Vestdijk ook maar uit Doorn verbannen, omdat zijn uitingen niet in overeenstemming zijn met wat de classis graag zou zien? Met zulke mensen is eenvoudig niet te praten, omdat zij op het ondemocratische en in feite ook onchristelijke standpunt staan, dat men voor zichzelf alle rechten moet opeisen en die aan anderen mag onthouden. Uitgaande waar-schijnlijk van de stelling die wij in een verkiezingsfolder van de A.R. zonder enig commentaar – laat staan bewijsvoering – aantreffen: „Nederland is een protestants-christelijke natie”, dat ondanks het feit dat er hier zo’n goede veertig procent katholieke en twintig procent buitenkerkelijken wonen. Maar ja, als je een leugen maar vaak genoeg herhaalt...

ZWINGLI, tweewekelijks blad in principieel-vrijzinnige christelijke geest en orgaan der Nederlandse Unitariërs, heeft een samenvatting gegeven van een artikel van Margaret Barr in The Inquirer. Helaas is ook die samenvatting nog te lang voor onze smalle kolommetjes, maar wij willen toch graag de hoofdpunten eruit vermelden, omdat deze maatschappelijk werkster in het Khasi-hoogland in India zulke fraaie staaltjes vermeldt van missie en zending in dat gebied. Zij vertelt o.a. van een man die tot een protestantse kerk bekeerd was door de Zendingsvereniging uit Wales, maar die uit die kerk verbannen werd, toen hij trouwde met een „heidense” vrouw. Uit dit huwelijk werd een kindje geboren, dat ech-

ter reeds na een week overleed. Omdat volgens de leer van de kerk de man „in zonde leefde”, kon er geen kerkelijke begrafenisplechtigheid plaatsvinden en werd er verklaard, dat het zieltje van de baby van een week oud in de hel was terechtgekomen. De schrijfster vermeldt dan, hoe zij zelf een kleine dienst op het grafje heeft georganiseerd, vooral om de ongerustheid over het lot van het onschuldige kleintje weg te nemen, en voegt daaraan toe:

„Later vernam ik, dat geen enkel lid van de kerk, waarvan Bill een trouw lid was geweest sinds zijn jeugd, gekomen was, om het gezinnetje te helpen of te troosten. Dit is de schuld van de zendelingen, wier leven even bekrompen als wreed is.”

Behalve de zending werkt in het bedoelde gebied ook de missie, die terwille van het getal heel wat handiger optreedt. Daarvan vertelt Margaret Barr:

„De katholieken geloven in het voldongen feit. Dran bezat vier kinderen uit zijn eerste huwelijk, toen zowel zijn vrouw als hij nog heidens waren. Omdat er geen andere school in de buurt was, bezocht zijn viertal een rooms missieschooltje ter plaatse. Op zekere dag kwamen de kinderen thuis met het verhaal, dat de priester op school was geweest en alle niet-katholieke kinderen had gedoopt. Dit was geschied zonder voorafgaande kennisgeving aan de betrokken ouders! Aldus waren deze kinderen katholiek gemaakt. Elke dag werd hun op school bijgebracht, dat ze hun ouders ook zo ver moesten zien te krijgen.”

Het is geen wonder, dat de schrijfster zich, met deze ervaringen voor ogen, hartgrondig tegen zending en missie verklaart, die het levenspatroon van hele bevolkingen vernietigen, inheemse godsdiensten uitroeien, en er niets anders dan hun eigen bekrompenheid voor in de plaats geven. Wanneer wij al zendelingen naar minder ontwikkelde gebieden moeten sturen, laat die dan werken in de geest van de Unitariërs, zoals wij die ook in Zwingli geformuleerd vonden:

„Wij moeten zendelingen naar Afrika zenden, niet om de Afrikanen tot onze christelijke godsdienst te bekeren, maar om ze behulpzaam te zijn bij hun eigen geestelijke groei en volwassen-wording. Wij moeten het beste meebrengen dat we bezitten, en hen ertoe brengen, dit in eigen cultuur en visie te verwerken (...) De Afrikaan behulpzaam zijn bij het herontdekken van zijn ziel, van zijn diepste wezen, van het beste van zijn verleden, heden en toekomst, is het beste dat we te brengen hebben”.

HET Parool bracht vorige maand het nieuws, dat de beroemde bestorming van de brug in Remagen feestelijk was gevierd door een aantal Duitsers en Amerikanen die destijds, 7 maart 1945,

als vijanden aan de Rijn tegenover elkaar stonden. Het feest ging gepaard met het schenken van een bokaal Rijnwijn en het zingen van „een toepasselijk lied” (wat dat dan ook mag zijn) door schoolkinderen. Naast het bericht was een foto afgedrukt van vrolijk lachende commandanten en soldaten.

Aangezien er geen redactioneel commentaar aan het nieuws was toegevoegd, kon iemand die bij het lezen ervan een gevoel van walging over zoveel wansmaak niet kon onderdrukken, wel niet anders menen dan dat ook de redactie er zo over dacht. Want wie zou niet walgen bij de gedachte dat mensen die op een strategisch zo belangrijke plaats talloze kameraden hebben zien sneuvelen in de strijd tegen een onmenselijk nazisme, op diezelfde plaats een feest gaan vieren met de mannen die dat onmenswaardig systeem daar hebben verdedigd?

De Groene maakte zich tot tolk van onze gevoelens door er een kort commentaartje aan te wijden, waarin o.a. te lezen stond:

„Op den duur zal de vijandschap vergeten moeten worden, maar dat is nog allerminst een reden om zich hartelijk lachend op te stellen en te laten kijken op de plek waar honderden of misschien duizenden het leven lieten. En nog minder om er een glas wijn op te drinken en er de schoolkinderen „een toepasselijk lied” bij te laten zingen.”

Bovendien wees het blad op het gevaar van verbroedering met verdedigers van het nazidom juist op het moment dat nazisme en fascisme overal de kop weer opsteken.

TOT onze stomme verbazing verbindt nu H. A. Gomperts in een nieuw Paroolrubriekje, dat hij steeds met zijn eigen portret opsiert, aan dit alles een venijnig commentaar, waarin hij in de eerste plaats de eigen berichtgeving gaat verdraaien tot ze in zijn kraam te pas komt (het feest wordt plotse-ling een herdenking van de gevallen, omdat er geestelijken bij aanwezig waren – ook een argument! –), en waarin hij verder De Groene aanvalt, omdat het pacifisme van dat blad niet eerlijk zou zijn, wanneer het dit soort verbroedering afkeurt. Waarom pacifisten zo’n feest zouden moeten toejuichen wordt niet duidelijk, maar dat hoeft ook niet, want Gomperts heeft zijn tirade alleen maar nodig

om te zeggen, dat De Groene „nog al harlekijnig komt te hangen naast de Prawda. De Prawda uit de duistere periode van Stalin, wel te verstaan.” Conclusie: wie de wonderlijke kronkelwegen van Gomperts’ geest niet volgt, is communist. Waarmee Het Parool zich op één lijn stelt met Elseviers Weekblad, dat „de rode hand van Moskou” zelfs op de redactietafel van de N.R.C. meende te ontwaren. * Het conformisme viert hoogtij, nu het zich van het gemakkelijke wapen kan bedienen ieder onafhankelijk denkend mens (om het even of dat een pacifist of een vooruitstrevend liberaal is) als communist verdacht te maken. Maar een kritisch lezer zal toch wel aan de fijnzinnige nuanceringen van N.R.C. en Groene de voorkeur geven, die aan Gomperts blijkbaar niet besteed zijn.

* Naar wij vernemen – want zelf geven wij echt nooit een cent aan Elsevier uit – heeft Lunshof kort geleden behalve de N.R.C. ook het Algemeen Handelsblad „rood” verklaard. Het wachten is nu maar wanneer Trouw aan de beurt komt.

OP gevaar af nu ook als linkse extremist gedoodverfd te worden, voegen wij hier nog één berichtje aan toe, maar wij vermelden er veiligheidshalve bij dat het letterlijk uit De Linie is geciteerd:

„Een speciale commissie heeft na een jaar studie besloten, dat de militaire pas van de NATO-soldaten gestandaardiseerd moet worden. De meest elegante pas zou een lengte van 75 centimeter moeten hebben. Het ministerie van verdediging in Bonn heeft hiertegen geprotesteerd. De huidige Bundeswehr heeft namelijk dezelfde militaire pas als de vroegere Wehrmacht, en deze is 83 centimeter lang. De Duitsers geven toe, dat deze pas misschien wel niet zo elegant is, maar zij is effectiever, omdat zij sneller tot het doel leidt.”

Met dergelijke discussies belachelijk te vinden, ondermijnt ze waarschijnlijk ook de Westelijke eenheid, laat staan met de suggestie dat er ook maar enige overeenkomst zou bestaan tussen Bundeswehr en Wehrmacht. De communistenjagers bij Elsevier en Parool zullen Mens en Wereld nu ook wel naast de Prawda hangen. Het zij zo; communist wordt dan bijna een eretitel.

Na den val

*Hij was alleen,
de winter dreef voorbij,
met loome grauwe slagen
streken de dagen langs het grijze raam,
leefde hij nog?
Het was niet meer dan een herinnering
hoe licht hij eenmaal over sterren ging,
en om hem heen
stond dag en nacht de leege eenzaamheid
van wie de bloei der stilten nog niet kent;
want sinds zijn val
hem uit de sterren sloeg
en 't bloed bedierf,
was hij tusschen de menschen meer alleen
dan toen hij zingend in zijn smalle boot
den zwarten stroom bevoer van het heelaal
en aan geen einde dacht,
noch aan den mensch
en 't kreunend leed der wereld,
noch aan het kruis of aan den eigen dood.*

Ongebundeld vers,
gepubliceerd
in Het Kouter 5 (1940)

H. Marsman

Op verjaarsvisite in België

Dr. K. CUYPERS

Toen op een ochtend de telefoon me van het beddenopmaken afhaalde, kon ik niet vermoeden, dat ik na afloop van het gesprek de opdracht had om even naar België over te wippen om de voorzitter van het Belgisch H. V. te interviewen. „Zie je, ze bestaan daar al gauw 10 jaar en nu zou het wel leuk zijn...”

Leuk was het wel, voor mij althans, want ik ben daar door de voorzitter, dr. K. Cuypers en zijn echtgenote allervriendelijkst onthaald en verwend! 't Was alleen een kort bezoek, te kort eigenlijk, zoals we alles wat „plesant” is, wel zouden willen uittrekken en aan de andere kant ook te kort om een volledig en gedegen beeld te krijgen van die groep mensen in België, die zich humanisten noemen en die in wezen toch eigenlijk alleen maar de naam H.V. met ons hier in Holland gemeen hebben.

Wat me dan in de eerste plaats opviel, was de volstrekt andere mentaliteit, die ze erop na houden en de voor ons onbegrijpelijke methode, die ze volgen, of liever, die ze daar in dat katholieke land toch maar kunnen en durven volgen.

Laat ik een voorbeeld noemen: er komen klachten binnen over discriminatie in het leger. Geen nood, de klachten worden opgespaard tot er een flink aantal bij elkaar zijn en die worden dan op een gegeven moment allemaal tegelijk gepubliceerd. Dat werkt. „Daar zijn ze bang voor!” verzekerde de heer Cuypers me. „Dan worden de schuldigen op het matje geroepen en dan is het uit!”

De humanisten hebben iedere week 20 minuten eigen zendtijd over de radio en eens in de 14 dagen een half uur een eigen televisieuitzending, terwijl er gewerkt wordt aan uitzendingen over de regionale zenders. Die televisieprogramma's heten: „Lekenmoraal en -filosofie”. Er wordt een film vertoond over een bepaald onderwerp en naar aanleiding daarvan wordt er door een paar mensen een gesprek gevoerd. — 't Is wel grappig, ze zijn, als leken, helemaal uitgestudeerd in alle televisie-knepen en mogelijkheden, want die programma's stellen ze zelf samen. — Wilt u een paar onderwerpen: echtscheiding, crematie, ongehuwde moeders, seksuele opvoeding. „Die seksuele opvoeding werd naar 's avonds laat verschoven, als de kinderen naar bed waren”, lachte hij. Misschien was dat van rooms standpunt uit bekeken zo gek nog niet, want u kunt gerust van mij aannemen, dat er niet omheen gedraaid wordt!

Belgisch Humanistisch Verbond tien jaar

Tien jaar geleden, op 15 april 1952, werd in België het Humanistisch Verbond opgericht. Onze medewerkster A. S. had in verband met dit jubileum een gesprek met de voorzitter van onze zusterorganisatie, dr. K. Cuypers. Op deze pagina doet zij er verslag van.

Jullie durven!

„Krijg u wel eens reacties?” vroeg ik. „O ja, heel veel, ook van katholieke zijde en dan zeer waarderend. Jullie durven zeiden ze, toen we die film over de ongehuwde moeders vertoond hadden!”

Ja, ze durven. Een keer hadden ze een brief gekregen, waarin iemand vroeg, wanneer ze nu eens een cowboyfilm draaiden. Dat is dan niet de bedoeling neem ik aan. „Maar toch,” zei de heer Cuypers, „moet je wel eens iets geven, dat niet te moeilijk is, iets luchtigers, om de mensen niet af te schrikken, want de radio en de televisie dringen door in de binnenkamers van mensen, die zich in het openbaar niet met ons zouden durven inlaten, ook al zouden ze het wel willen, maar die bang zijn voor hun werk en hun inkomsten.”

„Is er censuur?” vraag ik. „Ja, censuur is er wel. We mogen veel zeggen, als we maar geen personen en meningen aanvallen.”

Vreemd eigenlijk: aan de ene kant uitgebreide radio- en televisieuitzendingen, met veel belangstelling en lof van katholieke zijde en aan de andere kant toch nog steeds die angst voor broodroof. En dan als klap op de vuurpijl: de „Lekenmoraal en -filosofie” is zo'n succes, dat de katholieken het nu zelf ook zo willen gaan doen! „Ze doen ons in heel veel dingen na...” Als Noorderling ben je dan een en al vraagteken. „We bestaan voor het merendeel uit intellectuelen, veel professoren, en als het moet, kunnen die een grote aanhang op de been brengen”, was de verklaring.

Ik moet u eerlijk bekennen, ik weet het niet. Ik heb in het begin al gezegd, dat, alle IHEU-documentatie ten spijt, een gesprek van twee uur niet voldoende is om door te dringen in de meer dan ingewikkelde structuur van het Belgische humanisme, dat ten nauwste verbonden is met de eveneens zeer gecompliceerde kerkelijke en politieke toestand in het land zelf. Het ligt allemaal zo heel anders dan hier. Ik ben bang, dat ik daardoor een paar dingen gewoon niet begrepen heb.

Zo vertelde ik iets van onze bejaardenzorg, het Gerhardhuis, van de geestelijke verzorging in de ziekenhuizen, de gevangenen, het leger en onder arbeiders. Dat kenden ze daar nog zo niet, maar als wij die verzorging in het leger hadden, was er voor hen wel een mogelijkheid, om via de Benelux te vragen of ze 't ook kregen... Dat schijnt dan te kunnen.

Moraallessen

Heel interessant vond ik hun „moraallessen”. Daar hebben we uitvoerig over gesproken, want de heer en mevrouw Cuypers zijn beiden onderwijsdeskundigen, die er dus alles van weten, niet alleen hoe het in België is, maar ook hoe het bij ons toegaat. Op iedere lagere, zowel als middelbare school zijn bepaalde uren, waarin de katholieke, protestantse en joodse leerlingen het godsdienstonderwijs van hun eigen richting krijgen en de niet-godsdienstige kinderen de moraal-

lessen. Dat zijn dan een soort klassikale gesprekken over alle mogelijke onderwerpen, aangepast aan de leeftijd, want er is een leerplan voor kinderen van 6-20 jaar.

De gespreksleiders zijn mensen, die aan de universiteit naast hun studie, vaak filosofie of pedagogie, de moraallessen als bijvak hadden gekozen. Het zijn dus al academisch gevormden, maar er wordt gestreefd naar een aparte universitaire opleiding voor deze leraren.

De inspecteurs voor het moraalonderwijs zijn leden van het B.H.V., zodat in de toekomst deze lessen wel uitsluitend in handen zullen zijn van niet-katholieken.

Dat er ook dominees zijn, die hun kinderen naar de humanistische moraallessen sturen en dat nu ook de katholieken sinds enige tijd ijveren voor katholieke moraallessen en dus ook hierin de humanisten navolgen, zijn weer van die merkwaardige bijzonderheden, waar we zo langzamerhand niet meer van opkijken.

„U moet dat vragen via de Benelux, mevrouw, als ge 't ook wilt hebben!”

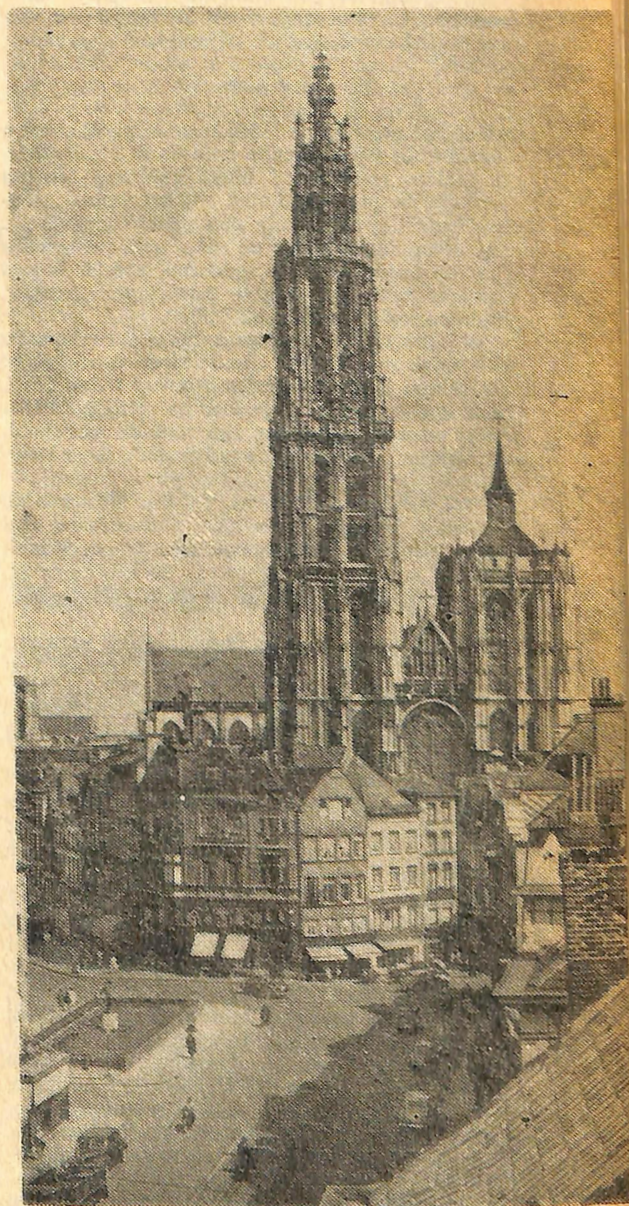
Nu ja, wie weet, misschien komt er morgen onder de afwas een telefoontje: „Ga jij even naar de Benelux om moraallessen vragen!”

Echt, gegarandeerd, ik doe het en ik kom er mee thuis ook! Ik heb nu van de Belgen geleerd hoe het moet.

Maar ze vragen het me niet: Het ligt hier allemaal zo anders, ziet u.

Proficiat Belgisch H.V.!

A. S.

Hoofdkerk en Torengebouw te Antwerpen 3

Naar een rijker Humanisme

Wat de natuurwetenschap hiertoe kan bijdragen

Hieronder volgt een samenvatting van het uitstekende artikel, getiteld: „Toward a Richer Humanism”, van de hand van Bruce T. Lundin, assistant director of the Lewis Research Center of the National Aeronautics and Space Administration, dat wij aantreffen in „The Unitarian Register and the Universalist Leader” (december 1961).

P. D. v. R.

Ernstig nadenken over humanisme als religie verwijst ons naar twee aspecten van de menselijke situatie: het eerste aspect is het dunne laagje leven, dat zich hardnekkig vasthecht aan het spikkeltje kosmische stof, dat wij aarde noemen; het tweede aspect betreft een klein onderdeel van dit laagje leven: de weinige levende wezens, die het onbekende aanschouwen, die abstracte gedachten vormen, ieder op eigen wijze, die onbeantwoorbare vragen stellen en geestelijke ervaringen uitwisselen. Deze beide aspecten bepalen enerzijds de onbelangrijkheid van onze plaats in de onmetelijkheid van ruimte en tijd, en anderzijds het wonder, de grootheid en de uitzonderlijkheid van de menselijke geest. Het komt mij voor, dat beide aspecten moeten dienen tot uitgangspunt van een bruikbaar filosofisch of religieus gedachtenstelsel.

* * *

„Humanisme” heeft altijd vele betekenissen gehad voor verschillende mensen in verschillende tijden. Het woord blijkt glibberig bij een kritische bespreking. Laten wij het woord „Humanisme” opvatten als een gedachtensysteem, dat ervan uitgaat, dat de mens zijn problemen hier op aarde zelf kan oplossen, zonder buiten zichzelf naar hulp om te zien, teneinde eigen bestemming te kunnen vervullen.

Wij dienen te onderzoeken, welke aspecten van onze menselijke situatie door humanisme als religie moeten worden omvat, wil dit humanisme als een volwaardige religie dienst doen, en wat de gevaren zijn voor de mensheid, als wij het woord „Humanisme” verkeerd opvatten.

Men heeft wel beweerd, dat het Humanisme *menselijk welzijn en geluk* tot hoofddoel des levens verheft. Inderdaad is dit een goed doel, doch of het voldoet, hangt van de betekenis af, die men aan de woorden „welzijn” en „geluk” hecht.

Wanneer men onder menselijk geluk verstaat: creatief handelen, de geestelijke vreugde van het wetenschappelijke onderzoek, de ontwikkeling van schoonheidsbesef of de eenheidsbeleving met het heelal, dan bezit dit woord inhoud en gerichtheid.

Wanneer men echter het woord „geluk” beperkt tot lichamelijk welzijn en comfort, tot afwezigheid van pijn en strijd, dan wel tot afwisseling en ontspanning, dan schiet dit woord tekort.

Wanneer men menselijk welzijn als primair doel stelt en meer de nadruk legt op wat voor de mens gedaan dient te worden dan op de mogelijkheden, die hem gegeven dienen te worden, dan ziet men de mens te klein. De grote paradox van onze samenleving is, dat wij 's mensen rechten opblazen en zijn krachten onderschatten. Laat ons daarom beseffen, dat „welzijn” niet alleen 's mensen lichamelijke, maar ook zijn geestelijke welzijn moet omvatten.

Zo zijn er ook vele humanisten, die beweren, dat het Humanisme een harmonisch, samenwerkend gemeenschapsleven voor de mensheid nastreeft. Ook hier geldt: waar legt men de

nadruk? Wanneer ons uitsluitende doel is: *samenwerkend gemeenschapsleven*, dan treffen wij dit volmaakt aan bij mieren, bijen en communisten.

De mens is kennelijk méér dan de Sociale Mens, die opgaat in de maatschappij, méér dan de Economische Mens, die goederen voortbrengt en verbruikt, méér dan I.Q. (Intelligentie Quotient)-Mens, die problemen rationeel oplost. De mens is ook de Mens, die verlangt, die twijfelt, die voorkeuren heeft en die waarden schept. *Niet* de door hem geschapen samenleving of de door hem vervaardigde machines geven zin en richting aan zijn leven, maar de door hem geschapen waarden en de door hem beleiden idealen. Deze idealen en waarden treft men in een uitsluitend samenwerkend gemeenschapsleven *niet* aan.

* * *

Teneinde de mens en zijn plaats in het leven beter te verstaan, kunnen wij niet terugkeren tot de scholastiek van de 16e eeuw of tot de openbaring als bron der waarheid.

Wij moeten ons uitgangspunt kiezen in een of ander humanisme of naturalisme. Langs welke weg? Iemand heeft gezegd, dat „het humanisme onder de hoede der wetenschap voortschrijdt”. Wil het humanisme het pad der wetenschap blijven volgen, dan zal men de wetenschappelijke methoden dieper moeten verstaan en de waarden en begrenzingen der wetenschap beter moeten beseffen.

De natuurwetenschap heeft ons een enorme macht, een kennis en (vooral) een besef geschonken, door geen enkele andere menselijke activiteit ooit opgebracht. Doch bij de eeuwwisseling zijn enige formidabele problemen ontstaan. Zo bijvoorbeeld: thans vertelt de natuurwetenschap ons, dat het heelal noch eindig, noch oneindig is – maar grenzeloos in wiskundige zin. Voor ons bestaan ruimte en tijd niet langer als vaste en onderscheiden categorieën, maar als een tijd-ruimtelijke continuum, dat in zichzelf terugbuigt. In plaats van vaste, duurzame stof in het heelal bestaat voor ons iets anders, nl. verschillende vormen van energie, die op hun beurt golven worden met een mathematische waarschijnlijkheidsberekening zoals al het andere, dat onvoorspelbaar is. Zelfs het electron is niet langer het solide, voorspelbare stofdeeltje, zoals men eertijds meende. Het electron bevat een zekere mate van onvoorspelbaarheid of „vrije wil”.

Het causaliteitsconcept – gelijke oorzaken brengen altijd gelijke gevolgen voort; toekomstige gebeurtenissen zijn volledig bepaald door tegenwoordige omstandigheden – verliest aan invloed. Deze situatie is niet het gevolg van gebrek aan kennis, doch is de resultante van wat de huidige kennis ons bijgebracht heeft.

Prof. P. W. Bridgman vatte het bovenstaande samen in *Bulletin van The American Academy of Arts and Sciences*:

„... onze recente ervaringen op natuurwetenschappelijk terrein leren ons, dat het onmogelijk is, de menselijke factor uit te schakelen... Wij naderen thans een grens, waarbuiten wij ons onderzoek nimmer zullen kunnen voortzetten – niet vanwege de samenstelling van de kosmos, maar vanwege de samenstelling van onszelf... Wij worden geconfronteerd met het werkelijk onuitsprekelijke.”

Is dit zo verwonderlijk? Waarom zou het heelal aldus samengesteld moeten zijn, dat onze geest alles volledig zou kunnen begrijpen? Laat ons nederig genoeg zijn, om te erkennen, dat

de verborgen werkzaamheden der natuur ons vermogen tot uitbeelding te boven gaan.

Ofschoon het gebied, dat wij betreden, voor een groot deel niet in kaart is gebracht, toch dwingen de recente inzichten op natuurwetenschappelijk terrein ons, opnieuw enige fundamentele vraagstukken aangaande het wezen van de stof en aangaande de betrouwbaarheid van onze zintuiglijke ervaringen te doordenken.

In de eerste plaats komen wij tot het besef, dat hetgeen wij niet kunnen begrijpen niettemin wel degelijk reëel kan zijn. Wat wij niet in gangbare, materialistische formules kunnen vatten, behoeft daarom nog geen illusie te zijn.

Aldus verdwijnt de grondslag van de beweging, dat onze idealen, waarde-oordelen en schoonheidservaringen slechts bijverschijnselen zijn aan het oppervlak der werkelijkheid. Voorts: de neergang van het determinisme in de natuurwetenschap tengevolge van de erkenning, dat een zekere mate van onvoorspelbaarheid of „vrije wil” in de stoffelijke wereld heerst, maakt het makkelijker, om geloof te hechten aan de intuïtie omtrent onze vrije wil. De sociologen zullen moeite krijgen met hun poging, aan de mens te onthouden, wat de beoefenaars der natuurwetenschap bezig zijn, aan het atoom toe te kennen!

Onze wetenschap, en daarmee onze kijk op de natuur, kan niet langer volledig materialistisch georiënteerd blijven. Steeds meer komt men tot het besef, dat de natuur niet los te denken is van de mens, en dat de natuur in rechtstreekse relatie tot de mens staat als doorzicht en beschreven door de mens. Dit laatste betekent niet, dat men subjectiviteit in de natuurwetenschap binnensmoktelt, maar dat men de mens in de natuur inschakelt en dat men de wetenschap ziet als een brug tot begrip tussen natuur en mens.

* * *

Ideeën, die intuïtief in de mens oprijzen, kan men niet losmaken van onze interpretatie van de natuur; geestelijke activiteiten behoren tot de wereld-substantie. Gelijk *Sir Arthur Eddington* en anderen hebben geformuleerd: het geheel van het bestaande, zowel de uitwendige wereld als onze geest, is wezenlijk homogeen. „De wereld-stof”, zo zegt hij, „is geest-stof”. Het feit, dat wij op deze wijze deel uitmaken van de stoffelijke wereld, dient ons vertrouwen te geven in onze betekenis. Wanneer wij langs deze weg het goddelijke op aarde brengen, des te beter.

Wanneer men het pad der wetenschap volgt, zal men tot het nieuwe inzicht moeten komen, dat de stof en zijn bewegingen door ruimte en tijd niet de enige werkelijkheid van het heelal zijn; in de stoffelijke wereld is de menselijke geest met zijn idealen, met zijn schoonheidsverlangen en met zijn geheimzinnige creativiteit precies even werkelijk. Het menselijke vermogen tot scheppend denken is een natuurlijk voortbrengsel der Evolutie; dankzij zijn bewustzijn wordt hij een deel van het Universum. Als wij dit kunnen aanvaarden, nl. dat denken, inzicht en geestelijke harmonie op even natuurlijke wijze deel uitmaken van het Universum, als zichtbare energie en tastbare stof, dan is de winst onmetelijk.

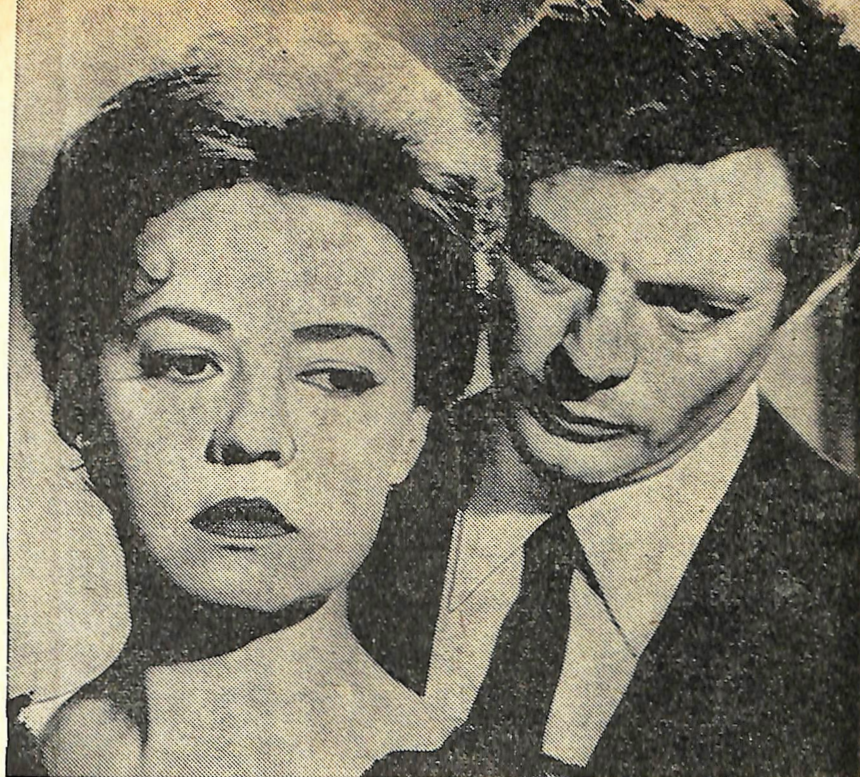
Op dit niveau vloeien het geestelijke en wetenschappelijke samen. Het is onze menselijke opdracht, dit alles – stof, energie, denken en geest – als facetten van een Geheel te zien.

Wij zijn niet langer buiten ons huis gesloten, slechts als waarnemers van het kosmische toneel; wijzelf typeren het wezen van het Universum en zijn de essentie van deszelfs Continuïteit. Individueel gezien is onze rol kort, maar samenvattend gezien, bevatten wij het gehele verleden en dragen in ons de hoop en verwachting van een scheppend, avontuurlijk Universum, niet alleen hier op aarde, maar overal waar een zon schijnt en een planeet vruchtbaar wordt.

Bruce T. Lundin

Antonioni's „LA NOTTE” een klassieke film

Soms worden de werken van een filmregisseur, die met een bepaalde film beroemd is geworden, in het buitenland in omgekeerde volgorde vertoond: eerst de latere, dan de vroegere. Bij de Zweedse regisseur Ingmar Bergman is dit heel duidelijk, maar ook bij de Italiaan Michelangelo Antonioni is het zo gegaan: we maakten eerst kennis met zijn laatste (en beste) film „La Notte”, daarna pas met „Il Grido” en „L'avventura”.

Wel niemand zal na het zien van „La Notte” meer kunnen ontkennen dat met Antonioni de cinematografie een regisseur rijker is geworden van ongewoon hoog niveau, die in een volstrekt eigen stijl een gevoelswereld, een gevoelsklimaat verbeeldt dat (bewust of onbewust) op ons aller leven invloed uitoefent.

Het centrale probleem in Antonioni's films is de onontkoombaarheid van de eenzaamheid. Tegen een achtergrond van een ijskoude stad en een vijandige natuur bewegen zijn figuren zich als het ware struikelend voort, van crisis naar crisis.

„La Notte” is de geschiedenis van een nacht, waarin een oude liefde begraven wordt zonder dat er nieuwe liefde opstaat om het vacuüm te vullen.

De film begint met een bezoek aan een stervende vriend in een ziekenhuis en dit langzame sterven werkt op een succesvolle jonge schrijver en zijn vrouw als een katalysator, als een steen die wordt geworpen in de ogenschijnlijk zo rustige vijver van een ogenschijnlijk gelukkig huwelijk.

De man laat zich, tot zijn eigen verbazing en ontsteltenis, zoekend naar nieuwe, felle gevoelens in met een hysterische patiënte in het ziekenhuis, de vrouw gaat op zoek naar de verloren tijd, naar de plaatsen waar hun liefde begon: een grijze buurt met grijze mensen, schimmen die eens van vlees en bloed waren, met tramrails die eens dienst deden en nu overwoekerd zijn met onkruid. De man haalt haar terug, maar omdat de bewustwording van hun verloren liefde in hen beiden is begonnen, bestaat er geen mogelijkheid tot communicatie en daarom kunnen, durven zij niet met elkaar alleen zijn.

Vergeefse vlucht

Zij vluchten eerst naar een nachtclub, dan naar een feestje van een rijke industrieel in een villa als een aquarium, waar mensen rondzweven als vissen achter glas. Er wordt gepraat er wordt veel gepraat, maar toch brengt de film de illusie van doodse en dodelijke stilte op ons over. De vrouw zwerft door dit huis: zij is, doordat zij haar dode liefde in zich omdraagt, buitenstaander en medespeler, zij is eenzaam en bang, misschien niet eenzamer en banger dan de anderen maar zich haar eenzaamheid en angst beter bewust omdat zij (tenminste) de moed opbrengt eerlijk te zijn tegenover zichzelf. De man is nog niet zo ver, hij vlucht in de half gespeelde verliefdheid op een mooi jong meisje. De vrouw wijst de vlucht in de jaloezie af, deze middelen zijn niet meer toereikend.

Aan het eind van de nacht gaan zij samen

weg, de man en de vrouw. Onder twee bomen, waarvan alleen de takken elkaar raken komt het tot een wanhopige omhelzing. Maar ook in deze eenwording is geen communicatie meer mogelijk.

Is Antonioni een realist? Hij gebruikt de realiteit, de authentieke realiteit in al haar verschijningsvormen. De nijvere industriestad Milaan; de moderne ziekenhuisfabriek, waarin alles – de angst om te sterven en de wil om te leven – zijn laatste tragische en absurde fase bereikt; het milieu der machtigen; een voorstad der armen;

een nachtclub; een chanson en muziek. Maar nochtans stijgt La Notte boven deze realiteit uit: de film vormt zijn eigen realiteit waarin elk ding, elk mens, elk beeld zijn plaats heeft en letterlijk danst naar de pijpen van de regisseur.

Het behoort tot de taak van de filmregisseur gevoelens en relaties in concrete beelden en beeldcombinaties te vangen. Maar Antonioni is erin geslaagd gestorven gevoelens en niet bestaande relaties te concretiseren en op ons over te brengen. Dat is misschien wel zijn grootste verdienste.

W. Berg

De spijker op de kop

In „The Inquirer” van 25 november 1961 (het weekblad van de Britse Unitariërs) stond het volgende ingezonden stuk, dat wij hieronder onverkort en met volledige instemming in vertaling laten volgen:

Mijnheer de Redacteur, naar aanleiding van uw artikel in *The Inquirer* van 21 oktober heb ik geruime tijd nagedacht over de voorstelling, die wij ons van God maken. Het komt mij voor, dat wat enige tijd geleden gebeurd is met onze voorstelling van de duivel, thans aan de gang is met onze voorstelling van God. Vroeger geloofde men in twee wezens: de duivel en God, twee echte personen, de ene met macht over de onderwereld en de ander met hemelse macht. In het Evangelieverhaal over Jezus' verzoeking in de woestijn wordt de duivel als een echte persoon voorgesteld. Voor de meeste mensen is in de loop van de tijd deze voorstelling van de duivel irreëel geworden; de duivel is „on-persoonlijk”. Wanneer men nog over de duivel spreekt, dan bedoelt men de verkeerde begeerten in de mens.

Doch de persoonlijke voorstelling van God heeft haar plaats in godsdienst behouden. Men spreekt tot God en gebruikt aanduidingen zoals: „Gij, Hij of Hem”. Maar op dit punt vindt thans bij velen een verandering plaats. Veel mensen „ont-persoonlijken” thans God en voor deze mensen bestaat in de hemel geen Persoon meer. Niet langer geldt voor hen: „Gij, Hij of Hem”, maar: „Het” – de niet te verwoorden kracht, waarin alle leven tot ont-plooiing komt.

Overigens blijft de eeuwige strijd tussen goed en kwaad, recht en krom, evengoed als vroeger tussen de duivel en God.

Wanneer deze moderne denkers een dienst in onze kerken willen bijwonen, staan ze voor grote moeilijkheden: zij kunnen niet langer de

liederen meezingen, waarin van God sprake is als van: „Gij, Hij of Hem”. Evenmin kunnen zij het „Onze Vader” meebidden of zelfs de bijbel-lezing nog accepteren. Ook kunnen zij niet meedoen aan de gangbare gebeden.

Hun God – als zij het zo willen uitdrukken – staat los van alle personificaties. Daarom zie ik geen mogelijkheid, beide Godsopvattingen in één eredienst samen te brengen.

Monton Church

W. Higham

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

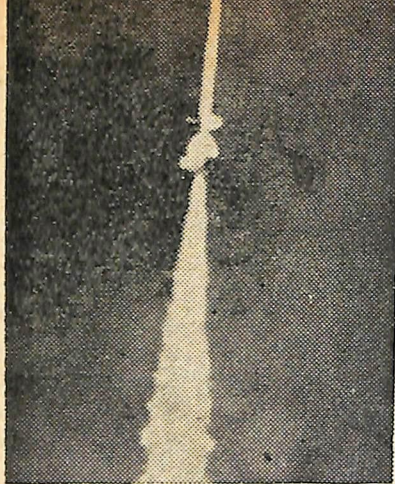
Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet
Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker,
dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof,
H. A. Scheltes, J. van Straten

Redactiesecretaris:
H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4,
telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:
Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Lancering van een raket

Stijlmijmerij

Van Godfried Bomans is de uitspraak: „De inhoud ener handeling vervaagt, naarmate het accent op de vorm valt”. In het artikel, waarin deze woorden voorkomen, was Bomans nu eens niet de eeuwige grappenmaker, waarvoor velen hem ten onrechte verslijten, maar de verontruste kroniekschrijver, die bladerend in zijn dagboek een toenemende vervlakking, een devaluatie van geestelijke waarden en een voortgaande afbraak van stijlvormen moet constateren.

't Ging in dit geval om het huwelijk van een T.V.-omroepster, dat compleet met ja-woord, ringenwisseling en inzegening op de beeldbuis werd gezet. Bruidspaar, priester en getuigen werden onder de gloeiende lampen tot spelers en men „acteerde een intimiteit, waarvan in feite geen spoor was overgebleven”. Want alle medespelers werden „onhoudbaar gesteld voor het probleem: doe ik het goed?” En de conclusie van Bomans was dan ook, dat iedereen zoveel aandacht voor de vorm nodig had (heel Nederland keek immers toe), dat er van de inhoud maar bitter weinig overbleef.

Toen ik pas in deze rubriek aan het mijmeren sloeg, heb ik het al eens gehad over vorm en inhoud en ik heb toen duidelijk laten blijken, dat voor mij de volgorde juist andersom ligt: eerst de inhoud en dan pas de vorm. Maar aan de andere kant kan er niet van een inhoud gesproken worden als er geen vorm is die de inhoud omvat. Anders komen we bij de „zwevende inhoud” terecht en daar heeft de geschiedenis al genoeg nare voorbeelden van gegeven. Een vorm is dus een noodzakelijkheid. Maar laten we het nu ook weer niet te ver doordrijven en van een noodzakelijk kwaad gaan spreken. Want juist het werken aan de vorm, het schaven en fatsoeneren, het zoeken naar zinrijke lijnen, het versieren, het vechten met de stof, kortom het scheppen kan de beste gevoelens in de mens wakker roepen. En er staat nergens voorgeschreven, dat wij onze creatieve vermogens alleen maar mogen aanwenden voor het scheppen van geestelijke waarden.

De inhoud is er, ons humanisme. Niet afgerond en volmaakt — de hemel* zij dank —, maar toch als een stuk werk, waarin eeuwenlang mensen hun beste gedachten hebben gelegd en hun nobelste gevoelens hebben geuit. Aan ons de taak, om voor dit kostbare erfgoed een passende behuizing te vinden of te creëren. En dan niet in de vorm van een gesloten vitrine voor een eerbiedwaardig museumstuk, dat vooral niet aangerakt of van zijn plaats genomen mag worden, maar meer in de lijn van een ruime, overzichtelijke en voor een ieder toegankelijke open kast, waarin men naar hartelust kan grasduinen en waarin ieder zo nu en dan ook eens iets van zichzelf mag neerzetten. De kast mag fraai zijn, maar het belangrijkste is dat wat wij er in plaatsen, de inhoud.

Styliet

* of de aarde, doorhalen wat niet verlangd wordt.

(vervolg van pagina 1)

De grootst mogelijke snelheid van verplaatsing, voor welke vorm van materie ook, is 300.000 km per seconde. Einstein heeft bewezen, dat een grotere snelheid onmogelijk is, even onmogelijk als een temperatuur beneden het absolute nulpunt. Deze grootst mogelijke snelheid is tegenover de onvoorstelbaar grote afstanden in het heelal nog ronduit minimaal te noemen. Deze afstanden vormen zelfs een onoverkomelijk beletsel voor geestelijk contact met behulp van radio en televisie. Wat is de waarde van geestelijk contact, als een antwoord op een vraag eerst na honderd of duizend jaren kan worden verkregen? En de opbouw van een gemeenschappelijk verstaanbare taal (Freudenthal: Lincos) zal allicht een miljoen jaar vergen.

De afstanden in de kosmos zijn dus zó onvoorstelbaar groot, en de grootst mogelijke snelheid van communicatie is, daarbij vergeleken, dermate klein, dat ieder materieel en geestelijk contact met ander levenseenheden in het heelal (die er stellig in ontelbaren getale zijn) voor altijd is uitgesloten. We kunnen dit, enigszins gewaagd, ook zó zeggen:

Als de Voorzienigheid het heelal zó had willen bouwen dat ieder contact tussen de verschillende levenseenheden onmogelijk zou zijn, dan had het zo gebouwd moeten worden als het nu gebouwd is.

Of eenvoudiger gezegd: iedere menselijke ruimtevaart is voor altoos uitgesloten.

G. van den Bergh

Overtuigender dan cijfers

Eigenlijk is er niets boeiender dan een betrouwbare statistiek waar men met wat fantasie een roman omheen kan weven die dan gegarandeerd op juiste gegevens berust. Met name geldt dit wanneer het maatschappelijke of sociale onderwerpen betreft als verwaarloosde jeugd, alcoholisme of misdaad. Men moet een goed romancier zijn om het tegen de klaarheid van onbarmhartige cijfers te kunnen opnemen.

Er zijn zowel voor als na de oorlog tal van boeken geschreven over de asfaltjeugd, maar slechts weinigen zijn „klassiek” geworden. De Engelse schrijfster Phyllis Bottome nu is er in geslaagd in haar boek *Eldorado Jane* (Zuidhollandse Uitgeversmaatschappij) een beeld te geven van een ontspoord meisje waar geen cijfermateriaal nog iets aan zou kunnen toevoegen ter verduidelijking.

Jane is een kind zoals er vele in grote wereldsteden rondlopen. Van haar dertiende jaar af verkeert ze in de wereld van de misdaad aan de zijde van een veel oudere man die haar „opleidt” tot zakkenrolster en inbreukster en haar zelfs gebruikt als medeplichtige bij een moord. Op zichzelf zou deze trieste levensgeschiedenis niet meer aandacht vragen dan alle andere ware het niet

dat in dit boek overtuigend wordt aangetoond dat de mens die geen normbesef heeft meegekregen even gevoelig voor invloeden ten goede kan zijn als degene die opgroeit in een milieu en onder omstandigheden waarin het vermogen om goed en kwaad te onderscheiden als vanzelfsprekend wordt aanvaard. (Uiteraard het „goed” en „kwaad” overeenkomstig de in ons werelddeel geldende normen).

Phyllis Bottome laat echter geen twijfel bestaan over de grote verantwoordelijkheid die berust bij de leiding van gestichten en tehuizen. Zij laat zien hoe alle wekken van begrip staat en valt met de persoonlijkheid van de man of vrouw die het probeert bij te brengen. Zij toont aan hoe juist dikwijls degene die zich niet alwetend waant, niet alles zeker weet, er in slaagt mensen hun waardigheid en zelfrespect terug te geven. In de figuur van Miss Bartlett heeft Phyllis Bottome de ideale maatschappelijk werkster getekend. Ze heeft „het” (als de lezer begrijpt wat we bedoelen) en daarom is ze dus onnavolgbaar wat ook weer niet wegneemt dat we veel van haar kunnen leren. Om die reden bevelen we de geschiedenis van *Eldorado Jane* warm aan.

I. R.

IK denk er ZO over

Er bestaat ook nog zelfopvoeding

Dr. Saalborn verweert zich in een onderricht in „Mens en Wereld” van 31 maart 1962 tegen een aanval van mijn jonge collega G. C. Soeters, wiens minderwaardige prestige-toon ten zeerste valt te laken. Het gezegde „De mens is zoals hij zichzelf maakt” heeft een diepere zin dan mijn collega vermoedt, en wordt ook van theologische zijde ernstig genomen. Ik kan niet anders dan mijn volle steun geven aan dr. Saalborn, en beter dan hij schrijft zou ik het niet vermogen te zeggen.

Wij horen in het dagelijks leven zo dikwijls: „Ik ken nu eenmaal niet anders, ik heb mezelf niet gemaakt”. Dit is een funeste opvatting, waartegen niet genoeg kan worden opgekomen. Alsof er geen zelfopvoeding bestaat. Want dat een ieder niet het goed en kwaad kan onderscheiden, wil er bij mij niet in. Gelukkig hij die daarin hulp krijgt. Dat is de grootse taak van het humanisme, zoals Saalborn terecht concludeert.

En dan, wat die hulp betreft, zou ik een oud boekje willen aanhalen uit mijn studententijd, in het eerste begin van deze eeuw. Het is getiteld „Wij jonge mannen”, het seksuele vraagstuk van de jonge man vóór zijn huwelijk, door A. Kropveld, arts. Ik heb de 4e druk voor mij. Het oorspronkelijke Duitse boekje, met dezelfde

titel, werd in honderdduizend exemplaren gedrukt. De inhoud geeft heel veel. Men kan in een ondergeschikt punt van mening verschillen, hetgeen van ieders ondervinding afhangt. Ook Kropveld was het niet geheel met de Duitse schrijver eens. Maar dat doet niets af aan de grootse strekking die het heeft, hulp en steun te verlenen voor een rein leven, om het goede, het schone, het natuurlijke, in de seksuele verhouding te zien, en zijn best te doen ernaar te leven. Het is moraaltherapeutisch geschreven, zoals vroeger meer werd gedaan, en tegenwoordig met de zuiver verstandelijke opvatting van de medische wetenschap helaas veel te weinig wordt toegepast. Ook de psycho-analyse, zonder gelijktijdige synthese van de persoonlijkheid, is maar half werk.

Ik heb dit boekje daarom aangehaald, omdat in de polemiek met Saalborn de seksuele delicten ter sprake zijn gekomen.

Dr. G. C. J. Kruisinga, arts

(Hoewel de bijdrage van dr. Kruisinga — in navolging overigens van wat dr. Saalborn schreef — sterk op een enkel aspect van het veelzijdige probleem van de psychopatische delinquent is toegespitst, menen wij er goed aan te doen er de discussie mee af te sluiten. Red.)

Existentialisme en Humanisme

Nadat ik eertijds met belangstelling kennis genomen had van de nieuwe stroming in de wijsbegeerte, het existentialisme, hoorde ik enige jaren geleden een lezing aan, gehouden door een existentialist, over het verschil tussen „het hebben van iets” en „het zijn van iets”. Nadien noem ik het existentialisme de filosofie van de hulpwerkwoorden „hebben” en „zijn”. Ten onrechte natuurlijk, want het existentialisme leidt bovenal tot een diepe bezinning over de situatie van de mens in zijn wereld, zijn verhouding tot zijn medemens, zijn verantwoordelijkheid, zijn aandeel in het kosmische evolutieproces en het noopt hem naar de zin van alles dat hij ervaart en beleeft te gaan zoeken.

Toch houd ik ernstige kritiek op het existentialisme over en wel op de metafysische inslag ervan, niettegenstaande Dr. Jac. de Roy in *Mens en Wereld* nr. 5 van 10 maart 1962 schrijft: „De overeenkomst van de existentie-filosofie met de moderne wetenschap is dat zij eveneens afstand doet van de metafysische conceptie.” In het existentialisme vind ik nl. een zijnsleer en dat is metafysica. Als het begrip *zijn* als een *absoluut zijn* gesteld wordt, is dat bovenzinnelijk, want ik kan dat *zijn* niet ervaren en niet beleven. Abstracties zoals *liefde, haat, geluk, geweten* enz. zijn ervaarbaar en te beleven, misschien wel door middel van encefalogrammen aantoonbaar, maar *zijn* zonder meer niet. In begrippen als: *onbepaald zijn, op en voor zichzelf zijn, zijnde zijn, het eigenlijke zijn, het Zijn* enz. kan ik nimmer... geloven. Ik zie noch beleef ik of begrijp *abstract zijn* of *concreet zijn*. Ik kan het ervaarbare *Dasein* (van Jaspers) niet „laten opstijgen tot het zijn-als-zodanig”. *Transcenderen* gaat, eerlijk gezegd, boven mijn begripsvermogen en ik geloof echt niet dat ik dat woord bij filosofische bezinning over leven, kosmos en werkelijkheid nodig heb. Al deze uitdrukkingen laten zich wel zeggen, men kan er wel mee spelen, maar zij hebben voor mij reële noch filosofische waarde. Ik citeer nog uit „Wat is existentialisme” van dr. Bernard Delfgaauw, pag. 83: „Van een zijnde kunnen wij zeggen wat het is, wij kunnen het omschrijven, omdat wij het als een object voor ons kunnen hebben. Het zijn is echter datgene wat alle zijnden doet zijn, zelf geen object, daarom onbeschrijfbaar en onuitspreekbaar. Het enige wat wij kunnen, is trachten te staan in de waarheid van het zijn, ons door het zijn te laten aanspreken”. Dit klinkt in mijn oren als een geloofsbelijdenis, het is een metafysische conceptie. Weliswaar wordt die conceptie niet „uitgebeeld” of aan een „openbaring” ontleend, het blijft bovenzinnelijk, een gekunstelde gedachteconstructie, die de mens in zijn situatie nooit ervaart. Elk mens kent de begrippen angst, verveling, geweten, walging, kwade trouw enz.; het zijn enkele van de vele abstracte begrippen, die gemoedstoestanden in ons dagelijks leven aanduiden. Maar in existentie-filosofie worden zij gefundeerd in een onbeschrijfbaar en onuitspreekbaar zijn, waardoor zij gestalte krijgen en als demonen ons gedragspatroon heten te bepalen.

Het absolute karakter dat aan het werkwoord *zijn* gegeven wordt, waardoor het als zelfstandig naamwoord gaat fungeren, acht ik een fundamentele denkfout in de existentie-filosofie. De reële functie van zijn is het aanduiden van een situatie, een hoedanigheid, een tegenstelling, een tijdsbepaling enz. en als zodanig vormt het een verbinding tussen twee begrippen: het is donker; hij is onwijs; het is niet waar; het is vijf minuten voor twaalf; zij zijn gekomen; enz. Maar „ik ben” is een zinloze uitspraak, die eigenlijk luiden moet: „Ik ben er”.

Nu is het wel vermetel om de metafysica, d.i. een diepe doorgronding van het begrip „Zijn” (met een hoofdletter!) en alle bibliotheken vulende boeken van grote denkers, zowel klassieke als moderne, met één slag van de tafel te vegen. Maar metafysica blijft, anders dan wetenschap, een speculatie, een geloofskwestie, die niet bestand is tegen kritisch doordenken van het gestelde. Ik meen dat het kritisch ten einde denken een vermogen is waaraan de gelovige niet toe komt, omdat hij als het ware gevangen blijft in een metafysische conceptie. Kenmerk van het humanisme is zich van die gebondenheden door het denken te bevrijden. Niettemin acht ik het geloof in de werkelijke samenleving van mensen van niet te miskennen waarde. Maar ook over het „Geloof” zijn bibliotheken volgeschreven, nochtans wordt het absolute karakter ervan in de moderne tijd meer en meer ontkend. Het statische karakter van „Zijn” en „Geloof” past niet meer in het moderne dynamische wereldbeeld. Hoewel ik het eveneens afwijs, zou ik nu aan het woord „Worden” eerder een grond voor diepe doordinking toekennen.

Heb ik de indruk gewekt een nuchtere, materialistische intellectueel te zijn? Niets is minder waar. Ik reken mij tot de humanisten, die als verstandige, redelijke, gewetensvolle, maar ook gevoelvolle en fantasierijke mensen, zich voortdurend over hun bestaan en dat van de wereld rondom hen verwonderen. Dank zij de wetenschap leren zij begrijpen deel te nemen aan en produkt te zijn van een ontzagwekkend, schier tijdeloos evolutieproces. Dank zij hun gevoelsleven ervaren en beleven zij schoonheid, geluk en de rijkdom van de bevrijding door nooit eindigend denken. Vrij denkend leven zij met religieus gemoed en onder religieus versta ik de nooit afnemende open verwondering over het leven en de kosmos met tegelijk de erkenning aan de grens van het denkvermogen nooit het existerende heel-al in woorden en begrippen te kunnen vatten.

D. G. de Jong

Onderschrift

Een zijnsleer kan een ingebouwde metafysische conceptie vertonen, zoals dat bij de godsdiensten meestal het geval is. (Men denke bijvoorbeeld aan de Gaarden en het Vuur uit de Koran, de Gaarden waar de gelovigen beloond worden en het Vuur „waar de ongelovigen in hun buiken slechts vuur te verteren krijgen en braden in vlammeengloed”.) Maar een zijnsleer kan ook

zoals dat bijvoorbeeld bij de existentiefilosofen Heidegger en Sartre het geval is. Dat er in het achterhoofd van de katholieke Delfgaauw een metafysische conceptie huist is mogelijk, maar dat is niet mijn zaak.

De metafysische wereld wordt ook wel de transcendentie genoemd en de briefschrijver brengt ons nader tot zijn moeilijkheid waar hij schrijft: „Transcenderen gaat, eerlijk gezegd boven mijn begripsvermogen.” Berust dit niet hierop dat transcenderen dan automatisch gekoppeld wordt aan een metafysische conceptie?, aan de transcendentie? Ik moet van een metafysische conceptie even weinig hebben als de heer De Jong, maar ontken niet de mogelijkheid tot transcenderen in de immanentie. Integendeel, dat is de glorie van de mens! De determinanten zijn er wel, maar men hoeft er zich niet bij neer te leggen; ze kunnen worden overstege. Daartoe op te wekken is de functie der existentiefilosofie.

De mens wordt wel gedefinieerd als een „animal metaphysicum”, een ongelukkige ierm omaat hij associaties oproept aan een metafysische wereld (een dubbele wereld) die thuis hoort in de traditie. „De mens is een transcenderend wezen” kan als definitie m.i. worden aanvaard; zij appelleert aan de mens als vrijheid.

Tot welke humanisten reken ik mij? zo vraagt de schrijver tenslotte. Ik ben er een als Von Münchhausen. Die trok zich aan zijn eigen haren uit het moeras.

Dr. Jac. de Roy

Moderne kunst

Volgens het stukje op de voorpagina van *Mens en Wereld* van 10 februari 1962, betreffende de humanistische vorming van militairen, worden dezen ook in aanraking gebracht met kunst, en wel met „moderne kunst”.

Blijkbaar staan deze militairen toch niet zo dicht bij deze kunst, gezien hun „hinniken en joelen”. Dit pleit voor die jonge mensen. Zou het ook niet beter zijn voor die jongeren, hen met alle kunst, dus ook met Beethoven, Chopin, Rembrandt enz. in aanraking te brengen? Natuurlijk horen hier dan ook de modernen bij. Gezien ons humanistisch streven: zichzelf zo alzijdig mogelijk te vormen en alles zo onbevooroordeeld mogelijk te bezien; het standpunt van ieder en van alle tijden te begrijpen en zo er toe te komen ons eigen standpunt te bepalen.

J. W. H. A. Bitter

Onderschrift

Wij menen dat een geestelijke verzorging die uitgaat van de autonomie van de mens een poging moet doen die mens te plaatsen in het heden.

Eerst in het heden ontstaat de mogelijkheid van eigen autonome activiteit. Vandaar de confrontatie in het Coornherthuis met wat vandaag aan de orde is b.v. op het gebied van de kunst. Hetgeen geen afbreuk doet aan onze waardering voor de schoonheid der klassieken.

Voor het overige: Bespaar ons de zoveelste, onvruchtbare, discussie over het voor en tegen van de moderne kunst.

H. Lips

Lezingen voor de radio

22 april, 9.45 uur (VARA): prof. dr. J. C. Brandt Corstius: „Op z'n paasbest”.

29 april, 9.45 uur (VARA): mej. J. J. Th. ten Broecke Hoekstra: „Dierenbescherming”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teksten van de lezingen abonneren door overschrijving van f 4,- per jaar op giro no. 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Voor leden van de luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.

Als U nu een levensverzekering sluit moet U rekening houden met de koopkracht die het te zijner tijd uit te keren bedrag zal hebben.

N. V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ
Stadhouderskade 1a Amsterdam Telefoon 18 55 55.

AURORA helpt U daarbij met een nieuwe vorm van levensverzekering, gebaseerd op de kosten van levensonderhoud.

Als U daarvan meer wilt weten, vraag dan inlichtingen over de Index - Benaderingspolis bij:

AURORA

Zeddam-Montferland

Pension „Wijde Blick”. Heerlijk rustig gelegen tussen korenvelden. Dicht bij de prachtige bossen. Uitstekende verzorging. Bezet van 21 juli-4 augustus. Bij weekverblijf f 8,- p.p.d. Tel. (08345) 493.

HOEST UW KIND?

Nattermann's Melrosom Forte helpt, lost taai slijm op, smaakt goed. Flacon f 2,- bij elke drogist.

Dame, 65 jaar, vitaal, zou gaarne haar aardig huis bij de Alkmaarse Hout delen met eveneens vit. besch. heer om gezamenlijk het leven te veraangenamen. Br. onder no. april 2 v.d. blad.

HARDNEKKIGE HOEST?

Prikkel- en kramphoest? Nachten- en rokerhoest? Bronchicum Elixir helpt snel en zeker. Flacon f 2,- bij elke drogist.

Dame, liberaal, humaniste, heeft gratis aan te bieden op 2de etage 2 gemeubileerde of ongem. kamers, aan 2 vriendinnen, oud-verpleegsters of derg., in ruil voor lichte huishoud.hulp. Brieven no april 1 aan het bureau van dit blad.

Overgangseleeftijd? Migraine? Ongezonde teint? Jeugdpuistjes? Verstopping? Vetzucht? Nattermann's bloedzuiverende thee no. 8 helpt. Groot pak f 1.85 bij elke drogist.

Nette vrouw, 57 jaar, biedt zich aan als huishoudster in klein gezin waar vrouw ontbreekt. Omgeving Den Haag. Brieven onder no. april 3 aan het bureau van dit blad.

NACHTELIJKE TOBBERIJEN.

Calma Dragées brengen overspannen zenuwen tot rust. f 2,- bij elke drogist.

Dame, huishoudster m.l. zoekt taak in klein gezin waar vrouw ontbreekt. Duinstreek voorkeur. Brieven: Lindberghplantsoen 32, Amstelveen.

Voogdij Vereniging Humanitas zoekt PLEEGGEZINNEN

voor: een 14-jarige jongen, ouderloze Mulo-leerling en 16-jarig meisje, ouderloze M.M.F.-leerlinge.

Brieven te zenden aan Voogdij Ver. Humanitas, J. W. Brouwerstraat 16, A'dam.

CREMATIE

IS WAARDIGEN STIJLVOL

Bovendien: dé oplossing bij het nijpende gebrek aan grond

Vraagt dan vrijblijvend inlichtingen aan de
VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE
Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage
Tel. (070) 55 47 97

Zes maal per jaar VAKANTIE?

Als dat zo is dan kunt U lukraak een vakantieoord uitzoeken. Wilt U echter van Uw „schaarse” vakantiedagen voor de volle 100% genieten, dan is

vakantiecentrum „DE DAGERAAD”

op het landgoed „De Trippenmaker” te Hulshorst, Veluwe, tel 03413-231

het adres voor U en Uw gezin. Waarom?

Oordeelt U zelf: natuurlijk is

„De Dageraad” fraai gelegen en gemakkelijk bereikbaar.

MAAR DIT ZIJN DE PLUS-PUNTEN:

- *komplete verzorging* • *sportvelden, kinderbad en speeltuin* • *dansvloer, bar (in oude hooischuur)* • *apart teenager-verblijf.*

Lage prijzen (voor- en naseizoen f 39,50 per week) voor kinderen reducties.

Vele attracties zoals: ponyrijden, bustocht, excursies, kabaret en film-avonden etc.

BON Aan vakantiecentrum „De Dageraad” te Hulshorst. **FANTASTISCH!** Zend mij p.o. Uw uitgebreide folder.

Naam
Adres
woonplaats code

Humanistische Stichting Socrates

Oudegracht 152, Utrecht

Landdag-Socrates

De HUMANISTISCHE STICHTING „SOCRATES” organiseert op zondag 13 mei in het conferentieoord „De Tempel”, Delftweg 186, Overschie, gelegen aan de oude weg Delft-Rotterdam even voor de kom van voormalig Overschie, haar voorjaarslanddag. Op deze landdag zullen de onderwerpen, die op het internationale humanistische congres te Oslo worden behandeld, ter discussie worden gebracht, en wel

Naar een rijpe persoonlijkheid

(towards the mature personality) Spreker: dr. D. H. Prins

en

Vrijheid in een georganiseerde wereld

(towards freedom in an organized world) Spreker: drs. P. Thoenes

Voorzitter: Prof. Dr. L. G. van der Wal.

Zij, die een aanmeldingsformulier willen ontvangen, kunnen deze aanvragen bij het secretariaat van de stichting „Socrates”, Oudegracht 152, Utrecht.

De kosten voor de landdag bedragen voor niet donateurs/contribuanten van Socrates f 3,50. Lunch f 2,75. Aanvang: 11.00 uur. Sluiting: 16.15 uur.

Vertrek aansluitende bussen van de W.S.M. van het centraal station te Rotterdam en het station te Delft: 10.30 uur. Vertrek W.S.M. bussen naar Rotterdam en Delft ca. 16.30 uur.

Onderhouds-schilderwerk VAN DER WILT

DE BILT

HESSENWEG 220 - TELEFOON 0 30-6 16 85